

"Samlet set vurderer formandskabet, at de snævert økonomiske konsekvenser ved et medlemskab er små og usikre"

Fra kapitlet "Dansk valutakurspolitik ved en skillevej",
Dansk Økonomi, forår 2000

Global Indkomstulighed:

Hvor stammer den fra, og hvad kan der gøres ved den?

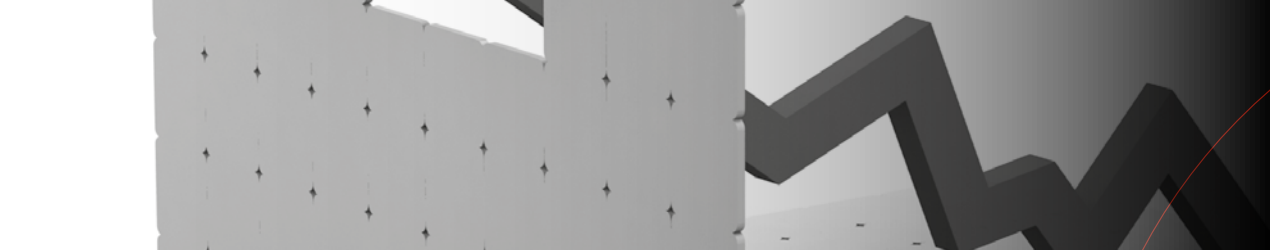
Af Carl-Johan Dalgaard¹ og Henrik Hansen²

Forskellene i bruttonationalproduktet per indbygger verden over er gigantiske. OECD-landene er op til 30 gange rigere end de fattigste udviklingslande. Sådan har det ikke altid været. Indtil for få hundrede år siden var indkomstforskellene beskedne, fordi vedvarende vækst stort set var ukendt. Hvilke mekanismer var ansvarlige for den relativt konstante indkomst per indbygger i de førindustrielle samfund? Kan disse mekanismer også forklare, hvorfor den økonomiske vækst endnu ikke har fæstet rod i dele af verden? Og hvordan kan man finde frem til passende reformer og politiktiltag, der kan styrke væksten under hensyntagen til de store forskelle landene imellem i relation til deres geografi, kultur og institutioner? I artiklen drøfter vi nyere bidrag indenfor vækst- og udviklingsforskningen, der giver bud på svar på disse spørgsmål.

Når man sammenligner bruttonationalproduktet (BNP) pr. indbygger på tværs af verdens lande, kan man ikke undgå at forbløffes: Selv hvis man korrigerer for forskelle i købekraft, er produktion og indkomst op til 30 gange højere i de rige lande end i de fattige. Årsindkomsten for en gennemsnitlig indbygger i verdens fattigste lande er altså mindre end, hvad hans modpart i verdens rigeste lande indtjener på to uger. Hvad er forklaringen på disse massive indkomstforskelle? Afklaringen af dette spørgsmål kan ses som det grundlæggende formål med forskningen indenfor økonomisk vækst.

¹ Professor på Økonomisk Institut, Københavns Universitet.

² Professor på Fødevarøkonomisk Institut, Københavns Universitet.

Et nyttigt udgangspunkt er en simpel observation, som kan ses af Figur 1: *Økonomisk vækst, og dermed indkomstforskellene, er af nyere dato.* For kun 300 år siden, omkring år 1700, var gennemsnitsindkomsten nogenlunde den samme på tværs af kontinenterne Afrika, Asien, Latin Amerika og “de Europæiske afstikkere” (USA, Canada, Australien og New Zealand). Kun Vesteuropa var rigere. I lyset af de nuværende indkomstforskelle var forspringet imidlertid beskedent: BNP per indbygger var kun cirka det dobbelte i Vesteuropa i forhold til resten af verden.

Men i det 19. århundrede forandres tingenes tilstand. Væksten stiger gradvist i Europa og i de Europæiske afstikkere, mens indkomsten per indbygger fortsat er konstant i århundreder i resten af verden. Mest markant i Afrika, hvor vedvarende vækst i indkomst pr. indbygger indtil for ganske nyligt var en sjældenhed på store dele af kontinentet. Det 19. århundrede er derfor frem for alt kendetegnet ved “den store divergens” i indkomst per indbygger verdens lande imellem (Pritchett, 1997).

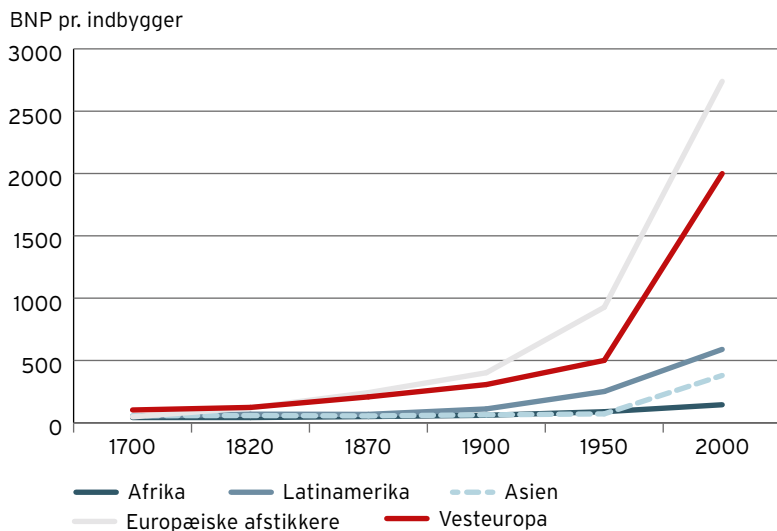
Erkendelsen, at de store forskelle mellem rige og fattige lande er et relativt nyt fænomen, rejser naturligt spørgsmålet: Hvorfor var der ikke vedvarende vækst i BNP per indbygger før det 19. århundrede? Det er fristende at pege på den industrielle revolution og forklare den forudgående stagnation ved “fravær af tekniske fremskridt”. Men det er med stor sandsynlighed forkert. Den Neolitiske Revolution, opfindelsen af skriftsprog og bogtrykkerkunsten er eksempler på førindustrielle teknologiske kvantespring, som kan måle sig med dampmaskinen og andre opfindelser lige før og under den industrielle revolution.

Mere nærliggende er derfor, at der må være *mekanismer*, som forhindrede vækst i BNP pr. indbygger selv i perioder med markant teknologisk fremgang. Hvis man kan afdække disse mekanismer, bliver det nemmere at forstå, hvorfor stagnationen ophører, og hvorfor væksten stiger på nogle kontinenter før andre. Denne form for historisk orienteret ræsonnement har været en af de markante retninger i vækstforskningen det seneste årti.

En anden strømning i forskningen har haft fokus på praktisk økonomisk politik, under iagttagelse af landespecifikke omstændigheder. Erkendelsen om, at der ikke eksisterer en “one-size-fits-all” tilgang til økonomiske reformer i verdens fattige lande står her centralt, og er i høj grad

i overensstemmelse med indsigterne fra den mere historisk betingede makroøkonomiske forskning om kilderne til den globale ulighed. Men den vigtigste fremskridt på politik området består nok i den nye tilgang til udvælgelsen af landespecifikke politikindsatser, som diskuteret nedenfor.

Figur 1. Udviklingen i BNP pr. indbygger (PPP\$), 1700 – 2000: Verdens regioner.

Anm: De Europæiske Afstikkere indbefatter Australien, Canada, USA og New Zealand. Vesteuropa udgøres af Østrig, Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Tyskland, Italien, Holland, Norge, Sverige, Schweiz og England.
 Kilde: www.ggd.net/MADDISON/oriindex.htm, "Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD" af Angus Maddison.

I næste afsnit diskuteres først, hvad forskningen har af forklaringer på, at indkomsten per indbygger var så relativt konstant forud for det 19. århundrede. Med afsæt i dette diskuteres dernæst hvilke faktorer, der kan bidrage med en forklaring på forskellene i timingen af afsættet til økonomisk vækst. Dette bringer os frem tid nutiden og til en præsentation af forskningens syn på, hvordan fattige lande kan finde frem til vækstfrem-

258 mende økonomiske reformer og politikker. Kapitlet afrundes med nogle overvejelser om hvor forskningen vil bevæge sig hen i de kommende år.

Kilden til stagnation

Det er egentlig lidt af et mysterium, at væksten i BNP pr. indbygger først starter sent i det 19. århundrede, når man tænker over omfanget og karakteren af de innovationer der gik forud. Hvorfor ledte disse ikke til vedvarende stigninger i levestandarden?

For at besvare dette spørgsmål har den makroøkonomiske vækstofforskning i det seneste årti rettet søgelyset mod samspillet mellem indkomst og fertilitet. Det teoretiske ræsonnement for dette valg af fokus er ligefremt, og går i lige linje tilbage til Thomas Malthus.

I "Malthusiansk inspirerede modeller" er en central antagelse, at befolkningsvæksten er positivt relateret til indkomsten per indbygger. Tanken bag en sådan antagelse er enkel og empirisk plausibel i en førindustriel sammenhæng. Det er blandt andet observeret, at i perioder hvor indkomsten steg, blev kvinder gift tidligere i livet. Som konsekvens heraf steg fertiliteten, idet børn sjældent blev født udenfor ægteskab (Galor, 2005; Clarke, 2008).

Når man kombinerer antagelsen om en positiv sammenhæng mellem befolkningsvæksten og indkomsten per indbygger med en moderne neoklassisk produktionsfunktion, hvor jord er en fast kapitalfaktor, kan man formulere en enkel vækstmodel, som forudsiger, at i perioder med tekniske fremskridt forøges den langsigtede befolkningstæthed, hvilket medfører, at BNP pr. indbygger ikke påvirkes af de tekniske fremskridt på langt sigt. Intuitionen bag resultatet er ligefremt. Når innovationer leder til øget produktivitet, vil indkomsten stige på kort sigt. Konsekvensen er en øget fertilitet, hvilket med tiden presser befolkningstætheden i vejret. I takt med en stigende befolkningstæthed ses et fald i gennemsnitsproduktiviteten som konsekvens af aftagende marginalafkast til arbejdskraft. På langt sigt modsvarer denne tendens til fald i gennemsnitsproduktiviteten præcis den produktive gevinst fra innovationen. BNP pr. indbygger stagnerer altså til trods for de teknologiske fremskridt. Dette er naturligvis langsigtsforudsigelser. Udsagnet er dermed ikke, at

BNP pr. indbygger er konstant kontinuerligt, i de samfund modellen beskriver. Der vil være episoder, hvor indkomsten stiger midlertidigt i kølvandet på større innovationer, ganske som det utvivlsomt har været tilfældet historisk. Men på længere sigt vil stigningerne forsvinde i takt med, at befolkningstallet tilpasser sig, hvorfor stagnationen opstår som et gennemsnitsfænomen. En fuldt specificeret udgave af den skitserede model med nyttemaksimerende individer kan findes i Ashraf og Galor (2011), hvor modellens implikationer også testes.

Nøglen til resultatet er selvsagt at finde i det forhold, at midlertidige indkomststigninger medfører øget fertilitet. Denne sammenhæng, som Malthus velsagtens var den første til at fremhæve i forbindelse med den økonomisk videnskab, er hvad der ultimativt leder til, at væksten i BNP pr. indbygger ikke rodfæster sig i økonomien, tekniske fremskridt til trods.

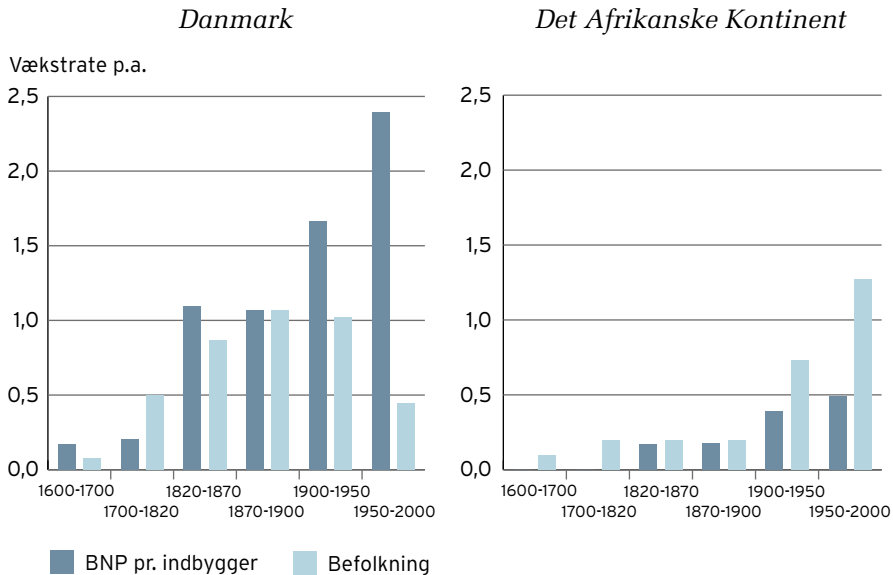
Hvor simpel ovenstående model end må anses for at være, så identificerer den en potentielt vigtig mekanisme, der hindrer eller direkte eliminerer mulighederne for økonomisk vækst: den positive effekt af indkomststigninger på fertiliteten. Dette leder naturligt frem til den tanke, at *den demografiske transition* kan have afgørende betydning for muligheden for at skabe vedvarende vækst. For det er netop i forbindelse med den demografiske transition, at den positive effekt af indkomststigninger på befolkningsvæksten ophører.

Oven i dette kommer den empiriske observation, at afsættet til vækst og den demografiske transition synes at være nært sammenfaldende. Dette er illustreret i Figur 2, som viser udviklingen over lange perioder i væksten i BNP pr. indbygger og i befolkningen for Danmark (venstre panel) såvel som på det Afrikanske kontinent (højre panel). Det er tydeligt at sammenhængen mellem de to vækstrater ændrer karakter over tid i Danmark. Indtil midten af det 19. århundrede ses en positiv sammenhæng: Indkomststigninger er ledsaget af øget befolkningsvækst. Men fra slutningen af det 19. århundrede ændres forholdet: Befolkningsvæksten aftager mens væksten i BNP pr. indbygger stiger. Den demografiske transition, der netop indtræder i slutningen af det 19. århundrede i Danmark, markerer således starten på en historisk uset "vækstspurt". Kontrasten ses i udviklingen på det afrikanske kontinent. Her er forløbet helt frem til 2000 meget lig det observerede i Danmark frem til midten af det

260 19. århundrede: Indkomststigninger er ledsaget af øget befolkningsvækst, hvilket (teoretisk set) holder væksten i BNP pr. indbygger nede.

Forskellene i vækstraterne er betydelige. Med en gennemsnitlig vækstrate på blot 0,5 pct. p.a. tager det næsten 150 år før indkomsten per indbygger fordobles. Til sammenligning fordobles indkomsten per indbygger på mindre end 30 år ved en gennemsnitlig vækstrate på 2.5 pct. p.a. Og et gennemsnitligt vækstspænd på 2 pct.point per år over 150 år leder til en forskel i indkomsten per indbygger på en faktor 20. Den forskellige timing af den demografiske transition og den deraf afledte forskel i den økonomiske vækst kan dermed motivere store dele af de forskelle i BNP per indbygger, der observeres i dag.

Figur 2. Udviklingen i væksten i BNP per indbygger og i befolkning

Kilde: www.ggdc.net/MADDISON/oriindex.htm, "Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD" af Angus Maddison.

Tilbage står imidlertid et nyt spørgsmål: Hvorfor blev det attraktivt at sænke den ønskede familiestørrelse midt i det 19. århundrede i bl.a. Danmark, mens en stor familie fortsat er attraktiv i dele af Afrika? Det er spørgsmålet, vi vender os mod i næste afsnit.

Kilder til vækst: Fundamentale rammebetingelser

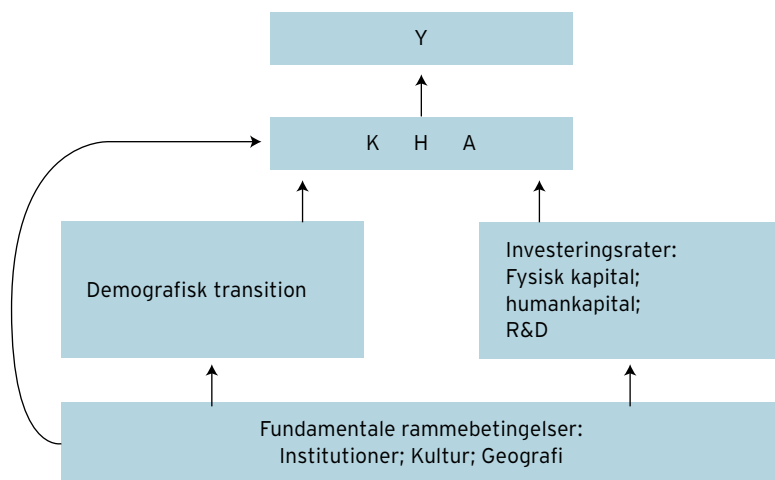
Den makroøkonomiske forskning har igennem det seneste årti formuleret en række modeller, der kan forklare den antydede regimeovergang fra “Malthusiansk stagnation” til “Moderne vækst”. Disse modeller bidrager bl.a. med hypoteser om den igangsættende kraft bag den demografiske transition og dermed afsættet for økonomisk vækst. Galor (2011) giver en detaljeret oversigt over modellerne.

Den muligvis mest troværdige teori p.t. handler om udviklingen i incitamentet til uddannelse. Tanken er, at man for godt 100 år siden oplevede en gradvis stigning i afkastet på uddannelse, hvilket ansporede husholdningerne til at mindske familiestørrelsen med det formål at øge investeringerne i deres børn. Dette udløste den Beckerske afvejning mellem kvalitet og kvantitet: Små familier hvor hvert barn udstyres med meget humankapital, overfor store familier hvor hvert barn udstyres med relativt lidt humankapital.

I fald denne forklaring har sandhedsværdi, bliver afkastet på uddannelse en central parameter i forsøget på at igangsætte den økonomiske vækstproces. Samtidig giver uddannelse af befolkningen også en gevinst på den anden side af “afsættet”. Dels fordi uddannelse i sig selv øger produktiviteten, og dels som konsekvens af de indirekte effekter der kan tilskrives innovationer induceret af en øget uddannelse i befolkningen.

Samspeilet mellem uddannelsesniveau og produktivitet er illustreret i Figur 3. Øverst i figuren ses arbejdskraftproduktiviteten (BNP pr. beskæftiget), og i boksen herunder ses de tre *umiddelbare* kilder til vækst: Fysisk kapital (K), produktivitet (A) og uddannelse i form af humankapital (H). Boksen indeholder alle tre produktionsfaktorer samlet, idet det er velkendt, at der er udtalt komplementaritet mellem de tre faktorer. Med øget uddannelse følger eksempelvis også et forhøjet afkast på fysisk kapital, og som allerede nævnt påvirker uddannelse produktivitetens niveauet (A) fx gennem innovation.

Figur 3. Fundamentale rammebetingelser

I næste lag i figuren følger de lidt dybere forklaringer på, at samfund i dag har højere produktivitet, større kapitalapparat og højere uddannelsesniveau. En væsentlig faktor er, som nævnt, den demografiske transition. Jo tidligere denne forekommer desto tidligere starter samfundet med at investere i stor stil i bl.a. uddannelse, hvis teorier som de udviklet af Galor og Weil (2000) og Lucas (2002) er korrekte. Da det gennemsnitlige uddannelsesniveau øges, i takt med at højere uddannede yngre generationer erstatter mindre uddannede ældre generationer på arbejdsmarkedet, er timingen for transitionen afgørende, hvis man vil forstå hvorfor nogle lande *i dag* har en mere veluddannet befolkning sammenholdt med andre: de startede ganske enkelt akkumulationen af humankapital tidligere.

Men den demografiske transition er selvsagt ikke hele historien, for uddannelsesinvesteringer kan foretages med forskellig *intensitet*: man kan vælge at uddanne 10 pct. eller 100 pct. af en ungdomsårgang. *Investeringsraten* i uddannelse vil således spille en selvstændig rolle, som antydnet i figuren. Teoretisk vil beslutningen om intensiteten af uddan-

nelsesinvesteringerne afgøre, hvilket indkomstniveau et land nærmer sig på langt sigt, når væksten først har fået fat, som forudsat af fx den neoklassiske vækstmodel (Solow, 1956; Mankiw, Romer og Weil 1992).

Investeringsintensiteten må formodes at være påvirket af det oplevede afkast ved uddannelsesinvesteringer, ganske som timingen for transitionen. Men hvad påvirker så denne vurdering? Der er en række faktorer man kan forestille sig spiller en vigtig rolle. For eksempel forhold som skattetryk, omfanget af den offentlige intervention, graden af international interaktion samt imperfektioner på fx kreditmarkedet eller arbejdsmarkedet, m.m. Men en tilfredsstillende forklaring på observerede indkomstforskelle kan ikke have forskelle i disse faktorer som grundlag, idet en sådan forklaring blot vil rejse spørgsmålet om, hvorfor *disse* forskelle så opstod. Vi bliver således nød til at grave dybere.

I den akademiske vækstlitteratur har overvejelserne ledt til et fokus på *ultimate* kilder til vækst, eller *fundamentale rammebetingelser*. Disse fundamentale rammebetingelser er, hvad der i sidste ende afgør timingen for den demografiske transition såvel som forskelle i investeringsrater, hvilket bestemmer de tre umiddelbare vækstfaktorer. De fundamentale rammebetingelser falder i tre brede kategorier: Geografi, kultur og institutioner (se fx Acemoglu, 2009).

Hvorfor er netop disse tre faktorer særligt fundamentale? Logikken er, at de tre faktorer matcher grundpræmisserne i enhver økonomisk model: (i) produktionsmulighedsområde; (ii) præferencer og (iii) markedsorganisering. Geografi vil logisk påvirke produktionsmuligheder; måske mest indlysende i forhold til landsbrugsproduktionen, men indflydelsen indskrænker sig ikke til dette. En nation uden kyster vil således næppe udvikle en shippingbranche, og et land uden råstoffer vil sjældent have en stor sektor, der udvinder dem. Kultur refererer til normer og værdier. I dén forstand vil kultur have indflydelse på, hvordan præferencerelationerne kan tænkes at se ud og variere fra land til land. Men normer og værdier definerer også en række uformelle spilleregler af betydning for økonomisk aktivitet. Dermed kan kultur også forbindes med organiseringen af den økonomiske aktivitet. Endelig sigter institutioner til de formelle regler, der dikterer under hvilke former den økonomiske aktivitet kan udfolde sig, dvs. til markedsorganiseringen.

264 Der raser i øjeblikket en intens debat om hvilke dimensioner af rammebetingelserne, der er vigtige, og om nogen er vigtigere end andre. For eksempel, i forhold til uddannelsesinvesteringer kan alle tre kategorier tænkes at have indflydelse. I kategorien “geografi” er det særligt betydningen af klimaet for sygdomsbilledet, og dermed mortalitet og morbiditet, der har været i fokus. Kortere levetid og mere sygdom mindsker alt andet lige incitamentet til at uddanne sig. Dalgaard (2010) er omvendt et eksempel på en teori om hvordan geografien påvirkede Danmarks langsigtede udvikling via øget kulturel værdsættelse af åbenhed overfor omverdenen, og uddannelse. Endelig kan “nøglen” til velstand ligge i fx den institutionelt forankrede fordeling af magten i samfundet, som gerne skulle sikre individet mod ekspropriation og derved øge incitamentet til at investere—også i sig selv og sine børn. I erkendelsen af, at kultur og institutioner ikke er naturgivne, er der også ny forskning, som søger at finde genesis af vigtige kulturelle og institutionelle forhold.

Uagtet hvilke af disse faktorer der viser sig afgørende, har de en fælles implikation der kan underkastes empiriske test: sti-afhængighed. For hvis (nær) tidsinvariante faktorer såsom “institutioner” er vigtige for væksten, burde vækstprocessen være præget af stor persistens. Empirisk er der meget der taler for, at noget sådan gør sig gældende. Der er således studier der finder en effekt på indkomsten i dag af fjerne begivenheder såsom tilingen for the Neolitiske transition (fx Putterman, 2008), af det teknologiske stadi 1000 år før vor tidsregning (Comin et al, 2010), af specifikke institutionelle arrangementer under kolonitiden (fx Dell, 2010) eller sågar af genetisk diversitet i befolkningen (Ashraf og Galor, 2012). Der er således meget der tyder på, at “dybe” faktorer agerer “anker” for den økonomiske vækstproces. Men hvad betyder alt dette for økonomisk politik i verdens fattigere lande?

Kilder til vækst: Politik og reformer

Den centrale indsigt fra den diskuterede litteratur er, at fundamentale faktorer i vækstprocessen ultimativt afgør hvilke politikker et land gennemfører, såvel som deres effekt. Eksempelvis vil produktivitetsfremmende tiltag (for så vidt som de implementeres) ikke øge BNP pr. indbygger i lande der grundet ringe fundamentale rammebetingelser endnu ikke har gennemløbet den demografiske transition.

På overfladen er dette imidlertid ikke en videre nyttig indsigt i forhold til mulighederne for at føre økonomisk politik. For “økonomisk politik” synes dermed at være identisk med at skulle etablere fundamentale rammebetingelser; fx bygge institutioner, under hensyntagen til landets kultur og geografi. Det er en meget stor mundfuld, givet foreliggende viden på området. En mere pragmatisk tilgang kunne være at identificerer økonomiske politikker der passende kompenserer for utilstrækkelige fundamentale rammebetingelser. Men hvordan finder man frem til sådanne politikker?

I 1980'erne og det meste af 1990'erne var der i vide kredse en enighed om at økonomisk vækst kun fostres af frie markeder med minimal indblanding fra regeringens side. De vækstskebnende betingelser blev formuleret som en tjekliste af politikker og reformer, kaldet “Washington Konsensus”. De 10 grundregler for vækstskebnende adfærd er givet i boksen nedenfor. Reglerne, der fokuserer på stabilisering, privatisering og liberalisering, er som sådan ikke overraskende, idet de fleste liberale økonomer nok vil bifalde dem. Problemet for mange udviklingslande var, at reformerne er meget grundlæggende og omfangsrige, og devisen var, at alt skulle gennemføres samtidig—idet man ikke kan springe over en kløft med små skridt. Samtidig blev statens mulige produktive rolle, fx for uddannelse, sundhed og infrastruktur, ofte undervurderet i bestræbelserne på at begrænse dens væksthæmmende indflydelse.

Erfaringerne med Washington Konsensus og de strukturelle justeringer har ikke været så gode som forventet (se fx Verdensbanken, 2005, Rodrik, 2005 og Spence, 2011). Set med nutidens øjne er et centralt problem ved paradigmet, at det har udgangspunkt i, at der eksisterer ét sæt af reformer der bør virke overalt. Teoretisk set er dette ikke videre sandsynligt, hvis man tager afsæt i de litteraturgrene vi har diskuteret ovenfor; forskelle i geografi, institutioner og kultur vil betyde at der næppe eksisterer en “one-size-fits-all” reformpakke. Hertil kommer, at en række lande har oplevet endog særdeles stærk økonomisk vækst siden 1950 uden at have indført alle “konsensus anbefalingerne”. Det gælder ikke mindst den gruppe på 14 lande der har oplevet vækst i BNP per indbygger på over 7 pct. p.a. i mere end 25 år siden 1950: Botswana, Brasilien, Kina, Hong Kong, Indonesien, Japan, Korea, Malaysia, Malta, Oman, Singapore, Taiwan, Thailand og Vietnam. Faktisk er disse lande præget

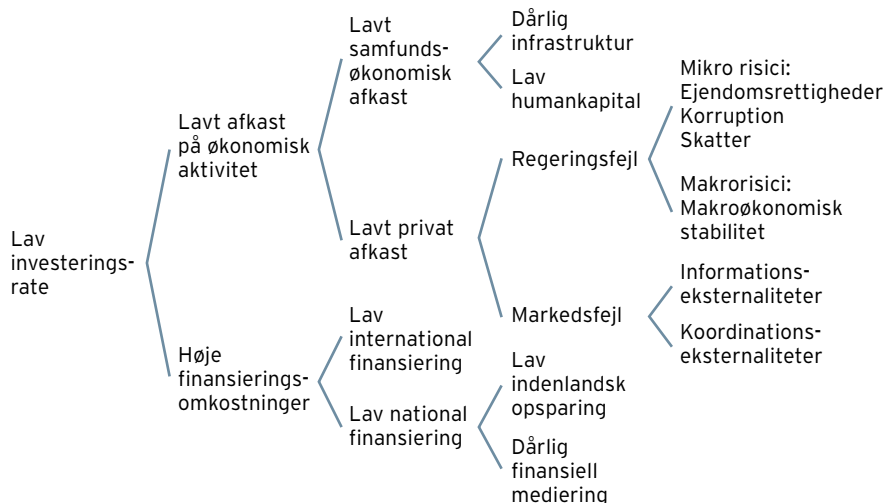
Washington Konsensus: Regler for vækstskeabende adfærd

1. Fiskal disciplin
2. Omorganisering af offentlige udgifter fra subsidier md vækstskeabende og fattigdomsorienterede udgifter (uddannelse, sundhed og infrastruktur)
3. Skattereform
4. Liberalisering af renten
5. Markedsbaserede eller kompetitive valutakurser
6. Handelsliberalisering
7. Kapitalliberalisering: Åbenhed for direkte udenlandske investeringer
8. Privatisering
9. Deregulering
10. Sikre ejendomsrettigheder

af en høj grad af forskellighed i forhold til indhold og sekvensering af gennemførte reformer.

Mangfoldigheden af “politik historien” for disse succesrige lande har inspireret til en ny tilgang til, hvordan vækstfremmende reformer kan identificeres. Specielt har Harvard-økonomerne Hausmann, Rodrik og Velasco argumenteret for at man bør erstatte Washington Konsensus med en tilgang, hvor reformerne sigter mod at eliminere “bindende begrænsninger” for væksten (Hausmann, Rodrik og Velasco, 2008). Disse bindende begrænsninger kan selvsagt ikke identificeres med sikkerhed, i fravær af guddommelig indsigt. Men man kan forsøge systematisk at identificere rimelige kandidater; forfatterne refererer til en sådan systematisk afsøgning som “vækst-diagnose”.

Figur 4. Et vækstdiagnostisk beslutningstræ

Udgangspunktet for vækstdiagnosen (som foreslået af Hausmann m. fl.) er den erkendelse, at høj-vækst perioder ofte er ledsaget af høje private investeringsrater (Hausmann, Pritchett og Rodrik, 2005). Det er eksempelvis et fællestræk ved alle de nævnte 14 lande, at de har (totale) investeringsrater på mere end 25 pct. af BNP. Meget tyder altså på, at høje investeringsrater er en god "markør" for vækst. Hausmann, Rodrik og Velasco (2008) foreslår derfor, at man kan starte vækstdiagnosen af et lavvækstland med at undersøge, hvorfor investeringsraten er lav.

En investeringsbeslutning er grundlæggende en afvejning af afkast og omkostninger. Der er altså to mulige årsager til en lav investeringsrate; enten er afkastet for lavt, ellers er omkostningerne for høje. Første skridt i en vækstdiagnose er derfor at undersøge, om der er for lave afkast eller for høje omkostninger. Hermed har man startet et beslutningstræ, som vist i figur 4.

Hvis man fx finder, at afkast på private investeringer er usædvanligt lavt, så kan det enten skyldes, at der generelt er et lavt samfundsøkon-

misk afkast på investeringer, eller at investorerne bliver forhindret i at hjemtage afkastet, således at det private afkast er lavt, på trods af at det samfundsøkonomiske afkast er højt. Et lavt privat afkast kan i sin tur enten skyldes regeringsfejl (mikro såvel som makro) eller markedsfejl (fx eksternaliteter).

Det er i denne følge af overvejelser, man finder en væsentlig forskel mellem vækstdiagnostikken og Washington Konsensus: Afhængig af de præcise omstændigheder landet befinder sig i, vil “diagnosen” lede frem til forskellige anbefalinger. I et land der endnu ikke har gennemløbet den demografiske transition vil man fx vente, at det samfundsøkonomiske afkast på investeringer er lavt. I et sådan tilfælde vil humankapital akkumulation sandsynligvis blive identificeret som en central kilde til de (forventeligt) lave investeringer, og derigennem som en bindende restriktion for væksten. Omvendt i lande hvor væksten er igangsat, men ved lav hastighed. Her kan man forestille sig, at en utilstrækkelig institutionel infrastruktur har ledt til regeringsfejl der hæmmer væksten; fx via restriktioner for hvor let det er at starte en ny virksomhed.

En anden vigtig forskel mellem “vækst diagnostik” og Washington Konsensus ligger i anbefalingen af en gradvis tilgang til reformerne. I praksis vil lavvækst lande ofte være præget af udfordringer på en række områder. Synspunktet er så, at man bør søge først at målrette politikken det største problem, og dernæst gå videre. I praksis er kunststykket naturligtvis, at identificere den “mest” bindende restriktion, samt at kunne argumentere for relevante politikker i en kontekst af (institutionelt eller kulturelt betingede) modstridende politik interesser.

Det er vigtigt at betone, at vækstdiagnostikkens fokus på investeringsraterne ikke er udtryk for en tilbagevenden til “kapitalfundamentalisme”. Postulatet er nemlig ikke, at kapitalinvesteringer er den ultimative determinant for væksten men derimod, at investeringsraten ofte kan ses som “kanariefuglen i kulminen”; lave investeringer er et gennemgående symptom på lav vækst, men ikke den dybere forklaring. De bindende restriktioner på væksten vil sædvanligvis være at finde i et dybere lag, der forklarer de ringe investeringer såvel som fravær af vækst.

Humankapital eksemplet illustrer denne pointe. Hastigere humankapital akkumulation har en direkte effekt på afkastet af kapitalinvestering

(“capital-skill complementarity”) men også en indirekte effekt via videns adoption og spredning. Det sidste stimulerer imidlertid også aggregeret total faktor produktivitet; den vigtigere umiddelbare vækstkilde (fx Easterly og Levine, 2004). Tilsvarende: tiltag der øger “entry” vil øge afkastet på private investeringer men også lede til en bedre udnyttelse af økonomiens knappe ressourcer, og derigennem til højere aggregeret total faktor produktivitet. Det foreslåede “politik paradigme” er således udviklet under hensyntagen til det forhold, at hovedparten af de observerede væksthforskelle mellem lande skal tilskrives total faktor produktivitet, samt at forskelle i fundamentale rammebetingelser bør lede til landespecifikke politikanbefalinger.

Vækstdiagnoser benyttes nu af Verdensbanken og IMF i deres landerådgivning, så der er i dag mange landeeksempler (se bl.a. Verdensbankens hjemmeside: <http://go.worldbank.org/HXX29AT3X0>). Men det er endnu for tidligt at afgøre, hvorvidt metoden i praksis leder til bedre valg af reformer og politikker i udviklingslandene.

Afrundende bemærkninger

De sidste ti års forskning i kilderne til den observerede globale ulighed har ledt til mange nye indsigter, som diskuteret ovenfor. Vi er i dag langt bedre rustet til at forklare de observerede indkomst forskelle verden over.

Men meget står dog fortsat tilbage at lære. På det fundamentale plan savnes en afklaring af hvilke dimensioner af “institutioner, geografi og kultur” der er særligt vigtige for væksten. En afklaring af dette spørgsmål vil ikke alene kunne opnås ved forskning på den makroøkonomiske niveau, men kræver komplementær mikro-baseret forskning der sigter mod at teste relevante mekanismer. Randomiserede eksperimenter (RE), der i stor stil rulles ud i disse år, kan vise sig nyttige i denne henseende. Hertil kommer, at konkrete historiske casestudier – som nok er blevet lidt forsømt til fordel for statistiske studier af mange lande på én gang – vil også kunne bidrage med øget klarhed.

På politikfronten er der ligeledes meget at lære. Vi savner fortsat viden omkring sammenhængen mellem relevante fundamentale rammebetin-

gelsler og virkningen af veldefinerede økonomiske politikker. Vækstdiagnostikken kan vise sig at være en frugtbar tilgang til praktisk økonomisk politik. Men det foreslåede “beslutnings træ” er selvsagt ikke teori-frit, og kan med fordel gøres til genstand for faglig debat. Hertil kommer, at øget viden om nogle af “grenene” i beslutningstræet er påkrævet. I de senere år er der produceret en række studier der retter søgelyset mod effekten af ressource fejlallokering for aggregereret produktivitet, samt hvad kilderne til fejlallokeringen kan tænkes at være. Fremskridt på dette område vil utvivlsomt være med til at gøre “redskabskassen” større, i forhold til praktisk ført økonomisk politik i såvel de rige som de fattige lande, kloden over.

Litteratur

Acemoglu, D. (2009): *An Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton University Press.

Ashraf, Q. og O. Galor (2011): Dynamics and Stagnation in the Malthusian Epoch, *American Economic Review* 101, s. 2003-2041.

Ashraf Q. og O. Galor (2012): The Out of Africa Hypothesis, Human Genetic Diversity and Comparative Development. *American Economic Review*, (forthcoming).

Clarke, G. (2008): *Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*. Princeton University Press.

Comin, D., W. Easterly og E. Gong (2010): Was the Wealth of Nations Determined in 1000 BC? *American Economic Journal, Macroeconomics* 2, s. 65-97.

Dalgaard, C.-J. (2010): Det danske vækstmirakel, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 148, s. 125-158.

Dell, M. (2010): The Persistent Effects of Peru's Mining Mita, *Econometrica* 6 (78), s. 1863-1903.

Easterly, W. og R. Levine (2004): What have we learned from a decade of empirical research on growth? It's Not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models. *World Bank Economic Review* 2 (15), s. 177-219.

Galor, O. 2005. The demographic Transition and the emergence of sustained economic growth, *Journal of the European Economic Association* 2-3 (3), s. 494-504.

Galor, O. (2011): *Unified Growth Theory*. Princeton University Press.

Galor, O. og D.N. Weil (september 2000): Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and beyond, *American Economic Review* 4 (90), s. 806-828.

Hausmann, R., L. Pritchett og D. Rodrik (december 2005): *Journal of Economic Growth* 10 (4), s. 303-329.

Hausmann, R., D. Rodrik og A. Velasco (2008): *Growth Diagnostics*.

I: N. Serra og J. E. Stiglitz (red): *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. Oxford University Press.

Lucas, R.E. Jr. (2002): *Lectures on Economic Growth*, Harvard University Press.

Mankiw, N.G., D. Romer og D.N. Weil (1992): A Contribution to the Empirics of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics* 107, s. 407-437.

Pritchett, L. (1997): Divergence: Big Time. *Journal of Economic Perspectives* 11, s. 3-17.

Putterman, L. (2008): Agriculture, Diffusion and Development: Ripple Effects of the Neolithic Revolution, *Economica* 75, s. 729-748.

Rodrik, D. (2005): *Growth Strategies*, I: Aghion, P. og S. Durlauf (red.): *Handbook of Economic Growth (1A)*.

Solow, R.M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics* 70, s. 65-94.

Spence, M. (2011): *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World*. New York: Farrar, Strauss and Giroux.

Verdensbanken (2005): *Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform*. Washington DC: World Bank.